

VZPOMÍNKY Z CESTY PO UHŘÍCH

Rozhodl jsem se milými přáteli, abych se již jednou do
nedlouho, zaměřil v duši vždy nadšeně směřující
vůle nikde nemůže a přirovná si říci. Srovnání se
— Uvědomil jsem si, že jsem po dlouhém příležitosti, a
konce je sám, abychom mohli být s našimi přáteli
o vztáhnout, a dočasně utáhl se poslední páteř. Za
alespoň vrstvou naší země krajiny, dočasně se ustavil
konec, jede-li ale po železnici, tu je malik spěch, a
od domu až ke kase a od kasy až do vozu. Za
se kradl. Myslil si, až povyjedem, podívám se ještě
kde jsem rád býval; ale již leží divý kotol, a
tak rychle, že milikem jsem obhlédnout se měl
na půl ho vše zvyk a staré vzpomínky, než se
třetím okamžikem již cítil, cítil se obrovsky před
haji, dříve, než se by, unavil a vše s okolím
jako abychom před sebou takovou stránku
naučí, dříve než se, odprávně v takovou
se mimovolně pozornost jeho k těm
obrací. Nejdříve si prohlédne se
mohlo by dle, a v takovém
stavě a zaměstnání nejdou se
dva, kteří se spřátelili; na
a tak utvářel, důvěrně, a
a když se už je, a
že se rozhodl, že
ve vstoupil již německý
cestovatele, nyní
přihoda opět a
a již, když jsem
hledal, jak se

Rozloučení s milými přáteli, ať je to již nakrátko nebo nadlouho, zanechává v duši vždy nádech smutku, poně- vadž nikdo nemůže s jistotou si říci: „Shledáme se opět!“ — Odjíždí-li cestující po obyčejné příležitosti, a do- konce-li sám, zbývá mu mnoho času k smutnému rozjímání o rozlučování, a dokud nezajel za poslední pole, za po- slední vrch milé mu krajiny, dotud se ustavičně v duchu loučí; jede-li ale po železnici, tu je tolik spěchu a starosti od domu až ke kase a od kasy až do vozu, že jen letmo se loučí. Myslí si: až povyjedem, podívám se ještě jednou, kde jsem rád býval; ale již letí divý kotel, již ho unáší tak rychle, že mžikem jen ohlídnout se mohl po místech, na něž ho váže zvyk a sladké vzpomínky, neboť v druhém třetím okamžení již cizí, cizejší obrazy před okem se mí- hají. Usedne, rozjímal by, snad mu i slza v oku se zalesk- ne; ale tu vidí před sebou takovou směsici různých tvář- ností, slyší otázky, odpovědi v tolikeru někdy nářečí, že se mimovolně pozornost jeho k těm novým předmětům obrací. Nejdřív si prohlídne nejbližší sousedstvo, pak se rozhlédne dále, a v takovém davu lidstva rozmanitých stavů a zaměstnání najdou se přece, ne-li více, alespoň dva, kteří se spřátelí; na cestě spřátelí se člověk rychle a tak upřímně, důvěrně, jako by jeden s druhým vyrostl, a když se cesty jejich dělí, řeknou si smutně: „Škoda, že se musíme loučit,“ — a dlouho sedí pak ten opuštěný ve voze a již se mu ani to cestování tak nelíbí, ani ti spolu- cestovatelé, nyní teprv se zdá být samotný, dokud ho náhoda opět s nějakou milou osobností nesvede.

I já, když jsem s přáteli a Prahou se rozloučila, roz- hlédla jsem se nejdříve, koho náhoda se mnou svedla;

vůz byl pln lidu všelikých stavů. Naproti mně seděli dva muži, jeden nejspíš obchodník v obilí, druhý, jak se zdálo, úředník, který navštívil Prahu, aby všelikou koupí odbyl, jak dosvědčovaly, mimo jiné, módní klobouk, tobolka, stínítko a podobné tretky. Vedle mne seděl vysoký muž v šedé bundě a letní čapce; když jsem na něho se podívala, setkala jsem se s příjemnou tváří, rusými vousy zarostlou, a s modrým okem. „Kam jedete, odkud?“ to bývá již tak na cestě obyčejná otázka, již se zapřádá další pásmo řeči. Tak i můj soused se mne otázal s názvukem severoněmeckým, jak daleko cestuji. Řekla jsem, že do Uher, a on mi opět navzájem sdělil, že se vrací z dlouhé cesty, kterou konal po řecké zemi, k své rodině do Vídně. Tím se stal pro mne hned zajímavější osobou a měla jsem již hrůmadu věcí pohotově, na které bych se ráda byla tázala; ale soused byl velmi laskav, a jak by četl myšlenky moje, i bez otázek začal vypravovat o svých cestách, a tak zajímavě povídal, že i protější pánové zanechali hovoru o prodeji pšenice a s podivením poslouchali. Jedno k druhému přišla řeč i na Čechy, a tu já vypravovala zase jemu; znal naši zem a národ jen dle historie a poslední čas dle pověsti a dle toho, co o nás kde četl, a proto se na vše tázal dopodrobna, jmenovitě na poměr Čechů a Němců. S úctou mluvil o našich výtečnicích v literatuře; co se týká divadla, soudil spravedlivě a litoval nás, zmínil se však, že slyšel velice chválit manžele Kolára a Kolárovou, zvláště paní co výtečnou umělkyni. Konečně řekl můj soused tolik: „Já jsem nikdy nesouhlasil s těmi, kteří národní snažení Slovanů za hračku mají, v spisech a řečích proti nim brojí a jim se i posmívají, avšak dlouho měl jsem ty snahy za marné namáhání; nevěřil jsem, že by národ český kdy se povznésti mohl k uvědomění své národnosti. Nyní jsem ale o všem tom lépe zpraven.“ — Z řeči jeho poznala jsem

záhy, že je nějaký umělec; také činil zmínku o známosti s nejuvýtečnějšími umělci a učiteli, o vlastním salonu ve Vídni, kde se notabilita umělecká schází; ale kdo vlastně je, nevěděla jsem, až jsme v Brně, kde jsem se půl dne zdržela, jmena navzájem si vyměnili, teprv poznala jsem ve svém zábavném soušedovi pověstného básníka dra Bedřicha Hebbla.

Těch několik hodin v kruhu milých přátel u veselém rozhovoru uteklo rychle a ve čtyry hodiny ráno seděla jsem již zase ve voze a jako na perutích letěli jsme úrodnými rovinami Moravy k uherským hranicím a k polednímu byli jsme v Prešpurku, odkudž se hned přesedlo do širokých, dobře zaopatřených vozů uherské dráhy a dále k Pešti se ujíždělo. Z Gänserndorfu až do Prešpurku záležela moje společnost nejvíce z chudých rodin z Moravy, které jely do Prešpurku najmouti se přes leto do roboty, což každý rok činívají, jeť Uhrům dělníkům třeba a těm zase výživy; byla s nimi špatná rozmluva, neboť mluvili němčinu tak ukrutnou, že jsem jim stěží dvacáté slovo porozuměla, ač jsem několikero těch různorečí německých znala. Z Prešpurku bylo mnoho židů uherských a již převládala řeč maďarská. V Galantě slyšela jsem první cikánskou bandu, ale byli to pouzí hudlaři, jejichž skřípání jsme napotom na každé štací slyšeli; ale že hráli oblíbený národní pochod, dostali vždy něco. V Náně, první to štací za Ostřihomem, přisedl houfek študentů, veselých to hochů. Jeli jsme od Ostřihoma vždy těsně podél Dunaje a hoši u veselém rozmaru připijeli společnosti na parolodi, která jako o závod s námi se hnala až k Vácovu, kde jsme se oddělili; tam dělí Dunaj ostrov Svatoondřejský, loď musí dělat velkou okliku, a proto jsme my po železnici mnohem dříve večer do Pešti přijeli než ona. Cesta z Prešpurku do Pešti je již příliš známa i českému obecnstvu, než aby se o to i moje

péro pokoušelo ji popisovati; a kdybych i nejpěkněji vy-
líčila tu krásnou vyhlídku od Prešpurku na hory, na svěží
roviny, na velebný tok Dunaje, kdybych třeba i nejmě-
leším štětcem vymalovala rozkošné obrázky, chrám ostři-
homský na pravém břehu Dunaje, Vyšehrad, celé to
pěkné Budínské pohoří, zůstalo by přece vyličení mrtvé,
daleko za živou krásou; to se musí vidět, a ne jen číst.

V prostranném, čistém peštském nádraží jsme slezli
a studenti byli již hotovi zaopatřit mi příležitost k další
cestě, an se tu objeví přítel Bořivoj, který již na mne
čekal se svým kočíšem Jánošem, malým zavalitým Rus-
ňákem, který tu stál za ním v chlupaté gubě, péro za
kloboukem, a v podivení na ten běh a shon lidu se díval,
avšak s větším ještě podivením na toho raracha, který
s námi přilítl a nyní po nádraží se točil, pískal a chroptěl
jako zběsnilý. — Šli jsme ubytovat se v hostinci a pak
jsme použili krásného večera k procházce po nábřeží a na
most; je to nádherná, krásná stavba, okrasa to Pešti, a ne
nadarmo se jím Maďaři chlubí. Nábřeží je prostranné,
velké, a tu jsou největší hostince, kavárny a pěkné domy;
podél břehu stálo několik parolodí a množství lodí se
zbožím, loděk malých a pramic. Lidí krojů rozmanitých
se na nich hemžilo, jedni leželi, jiní seděli dokolečka
a „kartovali“ (karty hráli), ti zpívali, a tu opět hromádka
„fajčila“ a v zamyšlení pohlížela buď do tváře „bači Du-
naje“, buď na protější břeh, kde se rozkládá Budín. Po
nábřeží se procházeli měšťané se svými paními a dcerami,
použití večerního chladu, a před kavárnami seděli muž-
ští, kouřili a hulákali.

Ráno šli jsme po městě a do Budína nahoru; všude
ještě množství známek bojů. Ve městě je nejvíce vidět
známky kruté střelby podél břehu a nejvíc kulí je vryto
na hostinci *de l'Europe* na nábřeží; za mostem hned pod
hradbami sesuté domy, dílem ještě strhané, dílem opra-

vené již hradby; skoro by člověk ani neuvěřil, že by kdo na ty příkře jdoucí hradby dostati se mohl, a přece tam byli prý Maďaři jako mravenci vylezli, zvláště hned pod hradem, kde generál Hentzi padl. Nyní se ale již všecko o překot spravuje, cesty a sady se čistí, vysazují, okrašlují a nezůstane zevnitřní památky, že tu panoval kdys jiný než přátelský duch. Když se vyjde nahoru ke kostelu, rozprostírá se tu rozkošná vyhlídka před námi; na pravém břehu Dunaje táhne se k Ostřihomu pěkné Budínské pohoří, vlevo dolů vidí se nádherný královský hrad a pevnost. Na levém břehu rozprostírá se rovina, a oko přelítnuvši ji a malé ty vysočiny, stane nejzáze na obzoru u modrajících se vrcholů Mater; na témž břehu hned proti Budínu rozprostírá se rozsáhlé hlavní město Pešť. Město je pěkné, má prostranné náměstí, široké, čisté ulice, nádherné veřejné budovy, skvostné krámy, pěkné domy i špatné chatrče a špinavé krčmy, ale pohled naň nemá nic imposantního, a raději dlí oko na vážném širokém toku Dunaje, na němž je život čilý. Tam se chystá paroloď k odplutí dolů, ta zase nahoru po Dunaji, tu plují lodě sem i tam s všelikým nákladem a mezi nimi se hemží ty lehounké loďky, okrášlené praporečky národními, které slouží k převážení do blízkého okolí přes vodu aneb do lázní teplých na pravém břehu, tak zvaných tureckých. V Budíně všude ticho, všude čisto; tam jsou úřady, tam bydlí úředníků nejvíce, vojsko všude, a podobá se v tom velmi naší Malé Straně, na druhé straně města jde se po vrchu, posázeném dílem vinnou révou, dílem zeleninou a stromy, do předměstí Christianova, které příjemně rozloženo jest pod vinicemi, mezi samými zahradami a kde je množství letohrádků. Povídá se, že se udělá průkop skrze vrch, aby se usnadnila obtížná cesta z Pešti nahoru přes Budín.

Když jsme se vrátili a poobědvali, chtěli jsme odjeti,

ale Jánoš nás zrazoval, že bude „zaraz padat“; i poslechli jsme zkušeného a přečkali déšť. Naše ekvipáže patřila vlastně k zemanským, ačkoli byla velmi nepěkná; vozík nízký, celý dřevěný, beze vší okrasy, má as tu podobu jako řeznický vozík v Praze. Některý je po boku vykrojen a má stupátko, ale je to zřídka kdy, obyčejně se stoupne na kolo anebo se leze od voje; přidělané sedadlo též není obyčejné, jen se hodí několik otepí slámy, na ni pokrovec a sedne se, což vlastně nejpohodlnější. Chce-li se proti dešti aneb slunci ochránit a přikrýt vozík, zastrčí se zepředu a zezadu po dvou „palicích“ (holích), na ně se připevní rohožka, a je „krytý koč“ . Krytý kočár aneb pěknou bryčku mají jen velmožní pánové a bohatí měšťané pro své paní, ačkoliv se ani velmožná paní nestydí přijeti do města na žebřinovém voze aneb lecjaké karici. Sedli jsme, Jánoš urovnal svou chlupatou gubu švarně přes ramena, vyhoupnul se na přední otep slámy, bič do ruky, jímž „Mišovi a Paněj“ , našim malým uherským koníkům, pohrozil, jako by chtěl říci: „Tu vám ho ukazuju, jestli mi uděláte hanbu, zkusíte, co umí“ ; oba se po očku podívali, a sotva zaznělo známé jim „eče!“ , již letěli, až se jim od nohou jiskřilo. Tu Jánoš najednou v jedné ulici tak náhle zarazil, až jsme odskočili, a ukázav bičem na velkého na štítu namalovaného slona, ptal se: „Ký to čert?“ , a když mu to Bořivoj řekl, spokojeně ujížděl dále. Jeli jsme k východu, kde je též pole Rákoš zvané, pověstné proto, že se na něm uherské sněmy drživaly, na hatvanskou cestu; jeli jsme hluboko pískem, ale Jánoš sotva okamžení jel zpovolna, leč co si zapálil dýmku. Jánoš málo mluví, několik slov provázených posuňkem, který má ostatní dopovědít, je všecko, tak s lidmi, tak s koněm, rád ale spí, rád pije pálenku a víno, rád „fajčí dohán“ (kouří tabák) — a rád „ztuha“ (rychle) jezdí. „Zaklínej ho tím nejsvětějším, on nepo-

jede zvolna, kdyby to šlo přes propasti,“ hněval se Bořivoj, když vozík přelítl několik velkých kamenů, které přes cestu ležely; „ten chlap se mě nazlobí.“ — „Proč tedy nevezmeš lepšího?“ — „Poněvadž je poctivý, hodný čeledín tak řídká věc zde jako bílá vrána; nic si člověk nevymění. A ten alespoň mě tak tuze nešidí a hledí si koní, ačkoliv jim tím hnáním dost škodí; ale co platno, když je to již zvyk a hanba jeti zvolna, musím si to nechat líbit.“

Jeli jsme ustavičně písčitou rovinou, a sem tam návrší porostlé břízou, dubem, někde osamělý dvorec, tak zvané pusty, tak až do Kerepesu, kde jsme museli zůstat přes noc, neboť večer jeti lesem dále nebylo bezpečno, ačkoliv se i na nuocku Jánoš mrzel, protože prý zloději tam konicu navštěvují. Museli jsme přijmouti zavděk špatnou večerí a ještě špatnějším noclehem v špinavé jízbě. V noci začalo cosi za ohromnou pecí šustit a při slabém světle z okének viděla jsem vstávati ohromného chlapa. Myslela jsem, že to zloděj jakýs, že nastane půtka, neboť jsme měli zbraň, ale chlap se několikrát protáhl, až se ruce stropu dotýkaly, a pak vyšel ven; nejspíš že za pecí opici vyspával. Sotva se rozednilo, vstali jsme, a poněvadž strach o koně u Jánoše spaní přemohl, bylo možno hned vyjeti; jitra velmi krásné a cesta vždy příjemnější.

V Gödöllő je hezký zámek a rozsáhlý park, ale všecko zanedbáno, patřivalo to knížatům Grassalkovichům, ale nyní to koupil baron Sina; dlouho jede se podél ohrady, v níž chovávala se zvíř. Za ohradou otočili jsme do údolí mezi vršky porostlé dubem; ticho, které kolem panovalo, rušeno bylo jen zpěvem ptactva, jakýž ze všech hájů rozmanitými zvuky se ozýval.

Za Gödöllő mezi vršky viděli jsme pěkný obrázek, který by snad i malíři se byl hodil; byla právě neděle a v kapličce na vršku mezi dubovým držela se pouť. Ka-

pučín měl kázání na dřevěné zvenčí přistavené kazatelně; po vršku dolů stáli a seděli muži, ženy a děti v pestrém svém kroji a nedaleko nich se pásli koně a běhala hačata (hříbata); vozíky stály pod vrškem a polonahá cikánská rodina též nechyběla. Nedaleko pod kazatelnou stál krámk s pálenkou a houskami a druhý s marcipánem; když jsme jeli, viděli jsme ještě tu i tam spěchati poutníka na vozíku nebo na koni k osamotnělé kapliče.

Do Hatvanye (Hatvaň) dojeli jsme na oběd; první to městečko maďarské, které jsem viděla, vystavené naskrz z blátových cihel. Byla právě pouť, po náměstí procesí a mnoho okolního lidu tam shromážděného. Kroj se poněkud lišil od kroje Jánošova; muži měli naskrz kožichy, ale bílé, vlnou dovnitř, dole široké a dlouhé až skoro na zem, kdyby spuštěny byly; tak ale měli je přehrnuté nahoru a poutkami na knoflíky upjaté, jako by kolem vlněný prým byl. Rukávy neširoké a přes záda dolů kůže, celá, jak je z černého beránka, to je zvláštní jakási okrasa; hlava přijde k týlu, přední nožky leží na ramenou a zadní s chvostem visí dolů. Košile je velmi krátká a nepříkrývá jen půl plec; rukávy jdou ale až přes prsty a jsou náramně široké. Gatě (kalthoty) jako ženská sukně skoro, každá nohavice má dva lokte šířky, jsou naskrz z bílého plátna nebo polovičníku, do půl lýtek dlouhé, dole třepení z plátna, vyšitý červený štráfek, v kyčlích stáhnuté do stužky. Neširoký kožený pás a vestu (oplecko) z červeného neb tmavého sukna, vyšitou kvítím a všelikými okrasami po celém předním díle, a hustě gombíků (knoflíků); na krku černý hedbávný šátek. Svobodní mají kamizolu krátkou, kterou ale jen přes pole nosí, též vyšitou, a obyčejně bílou zástěru. Boty (čižmy) s tupými ostruhami; na hlavě buď měli kalap (klobouk) černý, s velkou střechou, ale tak příkře nahoru zahrnutou, že vyhlíží jako velikánská neforemná čepice. Vzadu vlají mu

(je-li svobodný) konce široké černé stuhy a nahoře černé, bílé nebo červené péro aneb páví péra a květiny, a ještě si tam založí dýmku a „vrecko s dohánem“ v čas potřeby. Někteří měli čepice nízké, na způsob našich beranic z bílého beránku, a po straně s černou a červenou šňůrou, což k bílým kožichům lépe sluší. — Při práci ale, ve všední den, nevezme na sebe nic než gatě, boty a tu kratičkou košili, při které si musí při práci široké rukávy vykasat až k ramenou, slovem, je tedy polonahý. V zimě nosí přiléhající vlněné nohavice.

Ženy měly všechny černé plátěné, do malých záhybků složené sukně, též takové zástěry široké, tmavý soukenný nebo (u žen) kožený živůtek velmi pestře vyšitý, hezky dlouhý a napřed na přezku nebo gombičky (knoflíčky) zapjatý. Košile s vyhrnutým okružím a rukávy přes lokte; na krku černý hedbávný šátek, na hlavě buď jen strakatý šátek, přes veliký hřeben na pokos uvázaný, aneb přiléhající k hlavě malý zlatý čepce s květovaným hedbávným dýnkem a přiléhajícími na temeno a na uši krajkami, vzadu z široké stuhy uvázek na dvě oka. Přes to plachetku bílou neb strakatou, tuze oškrobenou, která se vtáhne přes tvář jako stříška; méně zámožná nosí ty čepce z bílé látky, aneb jak jsem řekla, jen šátky. Ženy mají přes sebe polodlouhý soukenný kabát (v zimě kožich) vyšíváný. Děvčata chodí v letě bez kabátu, jen v zimě nosí kožíšky; vlasy dozadu sčesané a teprv od šíje dolů do jednoho vrkoče spletené a v něm propletené tři stuhy rozličných barev, při začátku a při konci pletení jsou vždy dvě oka a dva konce, které vlajou. Vesměs nosí ženské čizmy buď černé, buď červené safiánové s podkůvkami. Muži nosí vesměs kníry a vlasy krátce přistřížené, jen někteří staří měli dlouhé vlasy, hřebenem k hlavě přidržené; vlasy má každý tak namaštěné, že mu z nich kape, a nejen vlas, ale i tělo mají obyčejně slaninou namazané.

Když bylo po procesí, rozešli se mladí lidé do krčmy, kde hrálo několik cikánů „čárdáš“, starší buď do krčem, po domkách, aneb sedli před stavením na ulici na holou zem, nohy křížem pod sebou, a fajčili. V Hatvani byla zrovna na rynku krutá bitva a posud leželo kolik chatrčí v rumu a na všech skoro byly známky střelby.

Po obědě jeli jsme dále s přípřeží, neboť by byli Mišo a Pani v „hlbokém homoku“ (písku) uvázli, jak Jánoš tvrdil. — Měli jsme tedy čtyry koně, vedle sebe spřežené, jako to způsob v Uhřích, a dva kočí, kteří spolu málo mluvili, ale hodně fajčili a na koně křičeli. Poněvadž bylo sucho, nebyla cesta ještě tak příliš zlá, jen v tom hlubokém písku se špatně jelo, ale i tu si pomohli kočíšové, zajeli na louku neb pole, kdekoli se jim dalo nadejetí neb lehčeji použití příležitosti. Myslila jsem, že nás budou pokutovati lidé, zhlídnouce nás kaziti i oseté pole, ale Bořivoj mi řekl: „Nemysli, že se tu cení půda jako u nás, to ještě Maďar nezná; ohlédni se po těch náramných kusech ouhorem ležících polí, po těch holých vršínách, po těch širokých mezech, přenáramně širokých cestách, po těch někdy desíti i patnácti kolejích po lukách i polích a seznáš, že není Maďaru o kus země. Kdyby tu i majetník pole stál, neřekne nám nic, poněvadž on sám jinému tak činí, a ustříhnouti si kousek cesty považuje za věc zcela přirozenou, a kdyby se tím i jemu škoda stala. Pak je tu zaryta bázeň před pánem tak tuze, že si netroufá co říci, kdyby mu pán celé pole zničil, a pan Jánoš myslí, že jsou staré časy, když vozil pana szolgabíró (stoličního služného) a všechno mu bylo dovoleno a každý se mu z cesty uhnouti musel; nechce mu tedy do hlavy, že si to a ono nesmí dovoliti.“

K Gyöngyösi (Děnděši) je krajina pěkná, záběhy pohoří Mater se tu zvyšují; město je jako každé jiné maďarské, vyjmouc několik čistších zemanských stavení;

v okolí děnděšském rodí se nejlepší dýně (melony). Ke Kápolně se opět vysočiny kloní níž a níže. Do Kápolny přišli jsme na nuocku, do hostince dost pěkně vystaveného o samotě u samé silnice nad vesnicí. Koně zůstali v salaši; konice nejsou všude, ba zřídka, obyčejně jen salaše, kolny to zcela neohrazené, kde koně i vůz stojí pod střechou, by před deštěm se chránili, anebo jen lecjaks z prken sbité, kde je žlab pro obrok a dvoje vrata. K večeri přinesli nám oblíbený paprikáš, dušené na slanině beraní maso, kořeněné paprikou; všude v Uhřích přijde na stůl vedle soli i paprika, neboť si Maďar rád přidává tohoto koření do všech jídel mimo moučné, i do polívky. Kápolna je od posledních událostí v Uhřích historicky známé místo; právě v tom hostinci byla krutá seč mezi císařskými, kteří tam stáli, a Maďary, kteří je tam obklopili, a v té jizbě, kterou mi sklepník k noclehu vykázal, bylo velké krveprolití.

Dívala jsem se právě oknem zamříženým dolů ku Kápolně, an monotonní zpěv maďarských šuhajců a děvčat ozval se z té strany, několik jich šlo přes luka; pod mým oknem pak zastavila se karavana slovenských vozků na nuocku. Ti v letě nenocují než pod širým nebem; mladí hoši skočili s koňů, které ne vedle sebe, nýbrž po sobě jako v Čechách zapřažené mají, odpřáhli a zavěsili každému vrecko (pytlík) s obrokem na hlavu; hříbata poskakovala ještě kolem matek a bílí psi rozběhli se, jestli by kde co uloviti se dalo, ale hned se zase vrátili, nejspíše že je hospodští špatně uvítali. Hoši rozdělali rychle oheň, staří sundali torby s ramen, vyndali slaninu, chléb, jeden přinesl víno z hostince, a nyní zasedli okolo ohně, začali opíkat slaninu a tak večereli. Plamen rudě ozařoval jich snědé, černými dlouhými vlasy vroubené tváře, z nichž nejedna pěkná byla. Bylo po večeri; chlapci koně napojili, přivázali je k vozům, hříbata ulehla mezi ně,

každé k své mámě, gazdové hledali lože, kde který mohl, ten na voze, onen pod vůz si prostřel „širicu“, ulehli, i psi ulehli, a konečně všecko utichlo; měsíc svítil na klidnou krajinu a na spící tváře tak jasně a lhostejně, jako před časem na krvavé bojiště a rozvášněné lidstvo.

Ráno když jsme sedali do vozu, podal mi Jánoš kulku, jižto našel při čistění žlabu. „Dost těch tu leží hockdě od velké bitky,“ doložil s máchnutím ruky kolem sebe. Jeli jsme rovinou kukuřicovými polmi, lukami až do Mezökövesdu; zastavili jsme ve vyhlášeném hostinci pana Smidta, Němce to z Bavor, který nabyv v Uhřích jmění, celé přadeno příbuzných za sebou přitáhl, takže nyní po celé té cestě z Jagru do Pešti hostinští z jeho rodiny jsou. Je také vyhlášený fabrikant vína, nikoli aby dělal nějaké bryndy, ale že má náramné sklady vína ležet, zná jedno s druhým tak výborně míchat, že docílí dáti uherskému vínu příchut' rýnského, burgundského a j., za které je také prodává, a co nejlepšího, má nejen dobré, ale i laciné víno. Před hostincem na náměstí stála karavana vozků, kteří ale z hostince jen víno si nosili, ostatně měli všecko s sebou; pod okny seděli lidé na zemi, prodavačky s jakýmisi plackami a cikáni polonazí. Cikánata chodila sem tam a skuhrala zpěvavým tónem o almužnu, ale málokdo si jich všimnul; jeden velký cikán se tam také procházel nahý, jak ho Bůh stvořil; povídali, že je blázen. Kövesd je městečko, má 7000 obyvatelů. Ze školy šel malý houfek děvčat, i ptala jsem se, jak to, že jen děvčata jdou a tak malý počet, a řeklo se mi, chlapani že musí být v letě u koňů na paši (pastvě) a děvčata husy pást, a v letě že není k učení čas.

Z Kövesdu je cesta rozmanitější; rovina poznenáhla přestává, pahrbky se zdvihají a okolo Harsánye, poslední to štací před Miškovcem, jede se mezi vrchy porostlými dubem, po vysokých stráních, s nichž viděti dolů do svě-

žích údolín, kde sem tam pasáka vidět a několik volů, ostatně jak by vymřelo. Když se sjede s poslední návršiny dolů, zůstanou vrchy vlevo a jede se do široké doliny, jejíž plochu protéká Sajó (Slaná), na jejímž levém břehu leží město Miškovec (Miskolc), jakoby opřené o vrch, na němž viděti ve třech řadách bílých domků, vinných to sklepů. Přes vesnici Csabu a předměstí Mindszent vjeli jsme do města, kde jsem se u jisté vdovy ubytovala. Stavení velmi čisté mělo podloubí, znamená to, že patří k panským, bylo ale jen nízké. Ráno když jsem se probudila, zpívaly již domácí služky na dvoře při práci své národní zpěvy (jestli právě národní, nevím), které všechny, vyjmouc některé k tanci, vážné chorální melodie mají, jak jsem dále poznala, a mimo malé varianty jedno stejné jsou. Ty junácké písně poslouchají se tak jako divoká hra cikánská. — Sotva jsem se oblékla, vešla Erža (Tereza), mladá služka domácí paní, vyřizujíc, že mi urozená paní službu vzkazuje, abych přišla na havránku (na svačinu). Vděčně přijala jsem zdvořilé pozvání a pak šla jsem podívati se po městě.

Miškovec má as 25 000 obyvatelů, je rozsáhlé, ale nepořádně stavěné město. Široká hlavní ulice je spolu i náměstí, a tam jsou i nejspořádanější stavení privátní i veřejná, stoliční dům, divadlo (ještě nedostavené) a dlážděné chodníky podél domů, tam jsou také nejlepší sklepy (krámy); „sklepník“ zove se kupec. Kdo si všimne trochu těch jmen na štítech, pozná už dle těch, že tu velmi málo řemeslníků a obchodníků Maďarů; a kdyby si i maďarskou koncovku zavěsil, přece poznati na první dohled slovanský význam. Němci a židé si namnoze jména zmaďarili docela, jestli dříve nějaký význam měla. Hlavní chrám je kalvínský, kromě něho ještě jeden kalvínský, vystavený od Čechů a obnovený r. 1666, při němž i c. k. gymnasium; tři katolické chrámy, při klášteře minorit-

ském katolické gymnasium, jeden luteránský kostel a jeden nesjednocených řeků. Roku 1843 byl hrozný požár, kde 1900 domů shořelo, mezi nimi katolický kostel, stoliční dům a divadlo; roku 1845 ten samý den protrhl se oblak a následkem toho potok městem tekoucí tak vystoupl, že půl města zaplavil a třicet domků se zbořilo (což není divu). Mimo jiné škody nanosila povodeň tolik bahna do ulic a rozmočila to praleté bláto tak, že nemohli lidé kolik neděl z domů a okolní lid do města a z náramného zápachu nemoci mezi lidem povstaly. Je vidět v ulicích postranních i kamenná stavení a z cihel, čistě vystavená i uvnitř, ale je jich málo a patří obyčejně možnému měšťanu aneb zemanu, ty nejspinavější díry jsou ale v ulicích, kde bydlí židé. Stoliční dům je jako všude staven o jednom poschodí, velký, prostranný, ostatně je jedno-poschodních domů velice málo, obyčejně jsou nízká stavení, ačkoliv se zdá zvenčí, že by tam místa dost bylo, přece když se dovnitř podívá, není žádného pohodlí, ani souměrnosti, ani vkusu. Stavení jsou z bláta vystavena (tak zvaných vepřovic), u pánů šindelem, u sprostých slamou pokrytá; panské obydlí pozná se dle toho, že má ze dvora přede vchodem přístřeší (podloubí) o třech neb i více sloupích, větší okna, spořádaný dvorek a vrata a více pěstovanou zahrádku. Sprostší lid má domky malé, okénka v nich o málo větší než dlaň, která za celý rok se neotevrou, takže člověka puch ztuchliny až zarazí, když do takového stavení vejde. Jak ale zajde až do odlehlejších ulic, kde jsou „sedliacké“ chyše, tam je teprv nepořádek; to jsou jen baráky splácané z bláta, do nichž světlo boží těmi malilinkými okénky ani zasvítit nemůže. Podlaha je utlučený mlat, nábytek je sprostě zrobená lavice a stůl, pak do výše vystlané lože pro ženu a děti, neboť muž nespí v jizbě, obyčejně venku. Několik obrázků na učazené zdi je jediná okrasa. Kuchyň s otevřeným

ohništěm je vždy uprostřed mezi jízbou a komorou a tam visí po zdích hlíněné nádoby. V jízbě je ohromná pec, dole široká a k horu užší, též jen z bláta splácaná, obílená, do níž je zvenku topení a v níž se v zimě peče i vaří. Komín (koch) je jen tak ledabylo sbitý ze šindele a doškami při vrchu ovinut; málokde vrata a plot a po dvoře a v zahradě takový zvláštní nepořádek, který se jen Maďaru líbit může. Všecka nečistota z domů stéká buď po stružkách, aneb se vynáší na ulici do velkých louží, jichž bývá v ulicích po dvou i třech; taktéž se všecko smetí shází na ulici a všechny zdechlíny, a nemusí se ani v hlavní ulici tuze ohlížet, leckde leží zdechlý pes, třebaš i beran.

Uherské bláto je světoznámé, ale kdo ho neviděl, ten si o něm nemůže udělati ponětí; uprostřed ulice, kde se jede, zdá se být bezedné jezero blátivé, koně se v tom často po pás brodí, a po ušlapanějším chodníku vedle stavení jde se nad kotníky; tu se teprv pozná, jak nevyhnutelně potřebné jsou vysoké čizmy i ženským. Když to ale vyschne, je nesnesitelný prach a vyschlé bláto tvoří celé pohoří a ohromné kameny, které sem tam v čas bláta se naházely, jsou ouskalí, jimžto vůz by sice vyhýbat se měl, ale obyčejně se letí přes všecko a choullostivý na takovou jízdou má co vzývat Hospodina; jestli se kolo zláme, není tak velká škoda, proto se přece ta překážka neodklidí. Smutné jest, že se neuznává, že ty louže na ulici, ta nečistota všude jsou příčinou rozličných tam nemocí; zvlášť když se to paří, z jara, je tam takového zápachu po ulicích, až hlava bolí, ale ten lid je tomu tak zvyklý, že si k pohovení nelehne někam na trávu nebo pod přístřeší na čisto, ale na ulici neb silnici, kde je největší smrad, prach a žár slunce. Co ještě cizinci napadne, je množství psů, kteří nikomu nepatří a o něž se nikdo nestará; živí se tím, co ze smetí vyhrabou, co kde který uloví v domě a začez, jestli ho kdo dopadne, zchromen

bývá, a když je nejhůř, z odpadků ovoce a zelin. — Mnoho tu je běsných psů, ale div, že jich není ještě více.

Veliký a prostranný je *buzavásár*, kde se prodává zarno (obilí), vlastně jen pšenice (buza), — kde se všelijaké obilí prodává, to je *gabonavásár* —, a u města „piac“, kde se statok (dobytek) prodává, *baromvásár* aneb *marhavásár*. Veřejných zahrad aneb míst k obveselení se není nikde; nejbližší a nejoblíbenější procházka miškovských „burgerů“ je do vinných sklepů. Od severo- k jihozápadní straně zdvihá se nad samým městem do půlkruhu vrch, na němž v třech postupních přes 2000 městských sklepů, samé to bílé domečky, v pořádku jeden nedaleko druhého. Stěna každého stupně je travnatá, stromy posázená, a tudy je pohled na to příjemný a milé tam pobytí, jeť alespoň čistěji, zdravěji tam nahoře. Odtud je také nejrozkošnější vyhlídka. Jihovýchodně viděti Hegyalji, na jehož nejjíznějším konci, zrovna nad Tokajem, roste ono pověstné ohnivě tokajské a lahodné tarcalské víno; jihozápadně táhne se výběžek Mater, Bükkhegyalja, mezi jehož vrchy jsou hamry železné, za Diósgyőrem, a teplé prameny a na skloncích nejnižších všude dobré víno roste. Na západ i na sever táhnou se výběžky pohoří, na němž ne-li réví, tedy dub roste. Na jih je ale otevřena nepřehledná rovina, táhnoucí se dolů k Tise; pole a rozsáhlé lučiny pokrývají celou tu plochu a uprostřed ní vine se z povolna Slaná (Sajó), spojí se u Ónodu s Hernádem a ten nad Tiszakeszi ústí se v Tisu. Není to vsutku špatný nápad, seděti za parného dne v chladném takovém předsklepí u stolu, na němž dobré jídlo, dobré víno, a před sebou míti tak krásnou vyhlídku. Před sklepem je předsklepí, kde je obyčejně lavice a stůl pro domácího pána, pak kádě a vědra a všeliké potřeby k vinobraní. Z toho předsklepí jde se do sklepa, který je velmi hluboko do skály tesaný a kde víno leží sud vedle sudu ošetřené s vše-

možnou pečlivostí. — Každé oddělení má svého hlídače, kterého si páni platí; také kádě, kde voda stále býti musí, tam jsou, kdyby kdy oheň vypukl. — Známý pán, který tam s námi byl, ukazoval nám dolů, kde stáli Rusové a kde Maďaři, když se tam bili, a že tu bitku nazývali koňskou, poněvadž prý náhodou náramně mnoho koňů padlo a jen něco málo lidu. Stranou města na vysočině stojí pevná šibenice o třech sloupích, dole podezděná; ta, jak se povídá, v čas povstání málokdy prázdná byla, a když tam Görgey vtrhl, dal jich prý jeden den pověsit jedenáct, že nebylo již ani místa kam. Úřad popravčího zastával v Uhřích jindy obyčejně cikán; před mnohým k věšení oprávněným městem stojí na vršku šibenice.

Ač jsou ty sklepy zrovna u města, přece i do těch krajnějších nechce se pánům pěšky, buď si dá zapřáhnout, buď sedne na koně; je tak pohodlný, že se už čtvrt hodiny daleké cesty leká, a když přece do blízké vinice se podívá, nazpět stěží nohama vládne; paní už dokonce nevylezou pěšky z domu. Zpanštilejší, když nejdou do *borházu* (vinného sklepa)¹ aneb ho nemají, sedí zase nejvíce v kavárně, kde kouří a za půldne třeba jen sklenici sladké vody vypijou; aneb se uhostí v cukrárně, kde ovšem za mražené a mlsky více se utratí.

V příbytku u domácí paní ticho jak v kostele; nábytek staromódní, dubový, s rozmanitým vykládáním a kováním, těch „kastnů“ a „kastníčků“, kde jsou na odív vyloženy všelike průmyslné výrobky, panin šperk, vybledlé květiny, stříbrné slánky, elastické podvazky, modlitební knihy, lahvičky na ocet a olej, polívková mísa z porcelánu, talířky, šálky a skleničky, nože a vidličky a mezi tím přepodivných pletek navěšených a postave-

¹ Vlastně je to ale jen presovna, neboť se v těch domkách ve vinicích víno presuje, ale říká se vinný sklep.

ných, dárky velkonoční a vánoční, od jmenin a poutí, vajíčka malovaná, křížky slonové a jiné a jiné věci, na něž poutají milé vzpomínky. Všude velmi čisto, a bylo viděti, že každá věc od dávných let stojí právě tam, kde ji majetnice postavila, že v těch tichých jízbách převratů žádných se nedělo. Mezi dvěma postelema stálo klekátko s krucifixem a nad ním visel obraz Ukřižovaného, ozdoben věncem imortelek, a jemu po stranách Venuše a Diana, ovšem nahé, a rytiny to dost pěkné, nejpěknější vlastně z těch mnoho divně malovaných obrázků, co jich tam viselo; ty již tam dávno visely, a majitelka nebyla milovnice převratů. „Pastorka mi posla za muža, děce som němala a muž mi teraz rok zomreu; samojediná som zostala,“ vzdychla si gazdina, když mě na pohovku zvala. Co tu všeccko stálo na tom stolku před námi; kolikero to talířků a na každém jiné a jiné věci, tu cukrovinky, tu ovoce rozličně uměle zavařené. Všecko to bylo pěkné, ty pozlacené koflíčky a skleničky, ty protkávané hedbávím ubrousky, ale uprostřed toho stál třinohý učazený rendlíček se smetánkou; ten rendlíček viděla jsem ale později v každé společnosti, když se káva pila, což ostatně celku neškodí. — Kávy se nepije víc než jeden koflík, také není způsob více jí vařit, též není obyčej, aby dámy v společnosti více než malinkou skleninku vína požily, spíše se dá dobrá rosolka; zato ale se jí mnoho zavařeného ovoce, což je velmi lahodné, zvláště v letě. Maďarky jsou v zavaření ovoce zběhlé, bezpochyby že byly jich mistryně sousední Polky, a toť jediné odvětví hospodářství, jemuž se rády věnují a v němž slávu hledají, a jestli nemá asi sto láhvic zavařeného, věru nesmí se chlubit, že je řádná hospodyně. Ale dobré jsou ty jahody, maliny, meruňky, broskve; když je na stůl přinese, celý pokoj libou jich vůní zapáchne a gazdina jen kyne hrdostí, neboť není tak lehkou zachovati jim i barvu, tvrdost a vůni!

— Též dobré, musí se říci, jsou vlaské ořechy v medu nakládáné, špikované hřebíčkem, a slouží co lík i pro žaludek; a neméně chutné jsou kdoule ve víně a cukru a kdoulové koláčky a víc podobných pamlsků, o kterých mnohý cukrář ani neslyšel. — S velikou ochotností mě domácí paní poučovala o všem, co mi neznámé bylo, a ukázala mi spížírnu, v níž bylo množství sušeného ovoce, zelin a koření mně nepovědomého, z něhož dělají omáčky, dosytky a jinak a jinak ho upotřebují, co by u nás za hatlaninu se považovalo, co mi ale paní velmi schvalovala.

Po kolik dní nabízel Jánoš zajetí do Tapolce, to prý je „barz šumná kúpeľ“; byla jsem tedy zvědavá, jakou to krásotu uvidím. Výjmem-li špatnou cestu a prach, byla jízda velmi příjemná. Zelené vinice na jedné straně, okolo nich ploty z modré stěmchy, z planých růží v plném květu, mezi nízkými keři vinná réva, kvetoucí stromy ovocné, z nichž zvlášt pěkně vyhlíží růžově kvetoucí baracka (broskev), z druhé strany kvítím poseté lučiny, dále vrchy porostlé dubem a rozmanitým stromovím, modrá čistá obloha nad námi a kolem nás celé chóry zpěvavého ptactva. Tapolca leží v rozmilém závvrší, a byť tam našel i nepohodlí a nepořádek jako jinde, přece to zůstane „šumná kúpeľ“. Všecky ty praménky, které silným hrkem ze země vrou, jsou pod klenutím ve dvou prostranných zrcadlech, v nichž je lázeň obecná, jedna za dva, druhá za čtyry groše; kolem dokola jde zídka, na niž se položí rohožka, aby se mohli hosté na suchu odstrojiti a ustrojiti, neboť jinde není kde a od výparu z vody teče po zdích. Když se vleze do vody, zdá se být velmi teplá, nemá ale výše 32 stupňů a je v ní velmi příjemně se koupat; barva její je trochu bělavá, ale tělo vyhlíží v ní zelenavé. Kromě těch dvou obecných zrcadel jsou i čtyry komůrky, kde se může ve vanách koupati; od lázni odtéká voda potokem mezi lukami do Slané. Vedle ko-

můrek bydlí žid, árendár (nájemník) lázní, u něhož v dosti špatné hostinské jízbě dostane se kyselé víno a třebaš i něco k jídlu. Před stavením je dřevěný altánek krytý a salaš pro koně, poněvadž tam někdy i více hostů z města je v kúpeli; celá ta stavba je ale v takovém zpustlém stavu, že by se zastesknouti muselo býti dlouho v takových lázních, koho by nepotěšila ta pěkná příroda. Tapolca patří biskupu ungvárskému; dle rozsázení stromů a zarostlých procházek zdá se, že tam býval sad k obveselení a že bývalo tam kdys lepšího dohledu. Tapolca leží od města více na jih, Diósgyőr, druhé lázně, více na západ, hodinu cesty vzdálené; cesta do těchto není příjemná, jedet se po kostrbaté silnici ustavičně v slunci až tam.

Hned u vesnice Diósgyőru, která leží na začátku těsného údolí, stojí trochu zvýší zříceniny hradu dióšdérského, sídlo prý to kdys uherských králův; je do čtverhranu staven, v každém úhlu kulatá věž, což ovšem již jen z polovice patrně viděti. Pod hradem jsou lázně zrovna u paty vrchu, z něhož sem tam bílá skaliska vyčnívají; stavení je ještě zpustlejší než tapolcké; nájemník není žid, ale lépe to u něho nevyhlíží. Voda je skoro ta sama co v Tapolci, jenže o něco méně teplá; jeden pramen ale, opodál druhých prýstící, též vlažný, má tu vlastnost, že v zimě zachází a teprv před sv. Jiřím nebo po něm opět vyprýštuje. Lid prorokuje z něho úrodu; jestli totiž před Jiřím se ukáže, je úrodný, jestli ale po něm, neúrodný rok. Ani u zřídla vlažná ta voda není nepříjemná, ale as dvě stě kroků dále, kde ji lid z potoka pije, je studená, dobrá a vytráví žaludek. Vesnice je velmi nepěkná; nedaleko za ní ale je čistý, velmi příjemně položený dům pana nadlovčího Duška, syna to českých rodičů. Dále se údolí víc a víc úží a v té dolině u potoku je za sebou několik hamrů železných a hospoda,

kamž si honorace městská ráda vyjíždí; též tam v lese slaví tak nazvané majáles, májovky vlastně; ale tu i mimo májovky každou vycházku, kde je větší společnost a přiníž je i jídlo i pití, nazývají majáles, ať už je v máji nebo v září. Když jsme jeli nazpět, páslo se několik volů a koňů i s vozem na zeleném osení a jiní, kteří ještě na silnici čuměli, mířili též tam; což měli stát o hladu, když si gazdové v krčmě popíjeli? — šli si také na hody a kdožví jak dlouho se tam pásli, jestli zpitý gazda do příkopa ulehl! — Maďar kleje Slováka, Rusňáka, že jsou pijani; ať nekleje, když mu nedává příklad střídmosti sám na sobě.

Vyjeli jsme také do Edelénye. Jánoš byl veselý, on je vždy veselý, když někam jede, dokonce když ví napřed, že se bude mít dobře. Jednu staci za Miškovcem je městys Sv. Petr, kde se jede přes Slanou; ostatně je městys ten jen tím znamenitý, že tam jsou ti nejodvážlivější zloději koňů. „Keď chce taký hundsvút, ukradně koňa, keby na ňom človek sedě!“ — vykládal mi Jánoš a popohnal Mišu, aby přišli z nebezpečného pro ně povětří. Za mostem je usazená kolonie cikánů, kteří mají chyše vystavené jako ostatní sedláci a hospodářství si hledí; muži nosí místo klobúků černé čepice rovné, ženy hnědé sukně a šátky červené na hlavách, čímž se poněkud liší, ačkoliv i ráz tváří je zcela rozdílný od ostatních. Jsou mezi nimi muži i ženy vskutku krásné, štíhlého vzrostu, podlouhlých tváří, pěkného foremného nosu, velkých, jak uhel černých očí a vlasů, červených rtů a krásných, jak porcelán lesknoucích se zubů; pleť jejich je velmi hnědá, ale jako aksamit, a k obdivu je u mladých děvčat krásná šíje, ňadra a rámě. Avšak krása jejich brzy pomíjí a stáří činí je ošklivými, ba až někdy hnusnými. — Když se cikán civilisuje, bývá příčinlivý, spořádaný a rád se pěkně strojí; ženy jsou pak čistotné a též rády nápadného cos nosí;

děti svoje mají velmi rády. Největší část usazených cikánů, zvláště v městech, jsou hudebníci, jiných hudebníků tu ani nemají a nechťí.

Nedaleko Edelénye pozorovala jsem po jedné pastvině samé pahrbky a na otázku dověděla jsem se, že jsou to obydlí těch neusazených cikánů. Jsou to díry do zemi a slamou vystlané lože vzadu, zpředu místo na oheň, nad nímž ten pahrbek slouží co komín; dva „hrnčoky“ nebo kotlík na jídlo je všecko, co tam mají; — dvěře z proutí spletené neb ze dříví sbité vedou do obydlí těch podivných lidí, kteří raději v hadrách chodí a bídne žijou, než by se prací mořili a svobodného živobytí odřekli. — Když nastane velká zima, zalezou do prázdných pajet (kde seno uschované bývá), do stohů, kamkoliv, a tak nějak se předrží až do teplejších dnů; jakmile svaté slunce jim rozehřívá klín země k novému životu, pak jim všude špatno; na lúce, poli, v lese poduška jim vždy hotova a pokrovec modré nebe nad nimi. V Uhřích uživí se cikán dobře, a není-li spokojen s tím, co dostane, tedy si ukradne, v kterémžto řemesle není zběhlejšího nad něho; kdyby chtěl dělat, byl by cikán k řemeslům velmi důvtipný.

Edelény patří princovi Koburg-Koháry a je to pěkné panství; v Edelényi dal vystavět princ fabriku na cukr, velké stavení, pořádně zřízené, a do ní povolal úředníky z Čech a Moravy, a dělnictvo pozůstává skoro ze samých Čechů. — Musel si vystavěti ale dříve silnici do hor, chtěl-li mít laciný dovoz uhlí; mimo fabriku je tam krásný zámek a při něm park, vesnice je ale nepořádná jako každá jiná a uprostřed ní široká blátnice. — Pan direktor K—r přijal krajanu s velkým potěšením a v kruhu jeho milé rodiny ušel nám den jako hodina.

S večerem rozloučili jsme se s přívětivými hostiteli a s krajany; Jánoš byl nadobýčej hovorný, Mišo a Pani

museli poslouchat dlouhé napomínání stranu panského se držení a kroku, a i na nás se chvílemi s nějakým podotknutím obrátil. U šibenice ku příkladu začal: „Eh, ako je to na svetě, tu ľudí vešajú, a“ — nedokončil, neboť koně zapomenouce jeho napomenutí, ustáli v cvalu, sestrkovali si hlavy, jako by něco si šeptali, začož musel je pokárat.

Každou středu je trh, a v Miškovci jsou trhy velmi silné, zvlášt na obilí; už před tím dnem večer scházejí se lidé vzdálenější, kupci i prodavači, a druhý den je dopoledne na ulicích plno a v krčmách do pozdní noci hluk a křik. — Nejenom to je k dostání, co k potravě slouží, jsou tu i boudy s šatstvem, střižním zbožím, nádobím z hlíny i dřeva i ze železa, klobouky, čižmy, zkrátka všecko tu na týdním trhu se dostane, což obyčejně u nás jen o výročním trhu řemeslníci vykládají. — V hlavní ulici stojí prodavačky s drůbeží, s máslem v hrncích, sýrem, s chlebem, s moukou v putnách, s krupicí, kašou žltou a kukuričnou (první je proso), s paprikou, jež všecko v dřevěných kbelících mají; krámy se slaninú (maďarsky: szalonna) a „mastí“ (sádlem vepřovým), se sapúnem (slovensky i maďarsky je mýdlo sapún) černým i debrecínským pěkným; zeleninu mají na „košiarách“ vyloženou. Tu opět v korytech ryby ze Slané, která je velmi rybná, a zase krámek s šájo (kotvice, vodní ořech, *Trapa natans*), okolo něhož mnoho sprostého lidu stojí a jí. Vodní ořech roste zhusta v bahništatech okolo Slané a Tisy a slouží chudému lidu tak za potravu jako brambory. Vaří ho, ale dlouho, neboť má velmi tvrdou šlupku, a uvařený rozkrájají, k čemuž upotřebují krájecího stroje, jako na tabák krájení; pak posolený se jí. Také péci v horkém popeli se může; chutná jako brambor, jenže je více nasládlý; povídají lidé ale, že může snadno zimnici dostat, kdo by se ho najedl. — Prodavačka má krájecí stro-

jek před sebou na stolku, a kdo si uvařené už ořechy od ní koupí, tomu je hned rozkrájí; za „strieborný grajciar“ dostane jich 30 i 40. — Tak je krám za krámkem podél celé ulice a mezi nimi hemží se lid všelikého kroje a řeči, vozy s volmi, koně s kočem, oslíci; jeden druhému šlape na paty, vadí se, klejí, ale žádný se nevyhne.

A což teprv hlučný bývá „jarmok“! Již před tím dnem k večeru sjíždějí se k městu se všech stran nepřetržitým pasem vozy s všelikým náradím, na nichž sedí třebaš pět a šest osob; osm koňů neb čtyři voli připraveni jsou, hříbata a psi vedle běží, a to letí s takovou rychlostí, že se prach jako hustá mahla (mlha) nad nimi zdvíhá a daleko dráhu poznamenává, kudy jeli. Ve městě zajedou zrovna do ulic, kam patří; vozy postaví do řady, koně a voli se odpráhnou, uvážou k vozům, kde po celý trh zůstanou, ve dne v noci. Někteří si koupí chléb a něco k tomu, jiní udělají ohníček a pekou slaninu, jiní zase natáhnou se do prachu vedle vozu neb pod něj a tak si čas krátí do spánku. Ti, co se statkom (dobytkem) přišli, zůstanou nedaleko dobytčího trhu. Hospody jsou plny, ulice plny, a přípravy se dějí k stavění budek, které ostatně rychle se vystaví, neboť z většího dílu na čtyrech rasochách natažené plátno budou činí.

Ráno největší hřmot je na dobytčím trhu, který je pln dobytka hovzího, opodál koňského, ještě dál skotu a vepřového; kdo by se chtěl pustit do té tlačence dobytka a hulákajících kupců a prodavačů, kteří se snaží ošidit jeden druhého, ten by musel mít tužší údy než já, k tomu řádné boty, aby to prostranné hnojiště přebředl. — Po stranách jsou krámky s vínem a pálenkou a na ohních tam pekou na pekáčích vepřové maso, hovzí pečinky, slaninu, jaternice a vaří polívky; kuchařka a lavice, kde to vykládá nevyhlíží chutně, ale sedlákům to nevadí. — Též velký shon je na „buzavásáru“, kde to trochu čistěji vyhlíží.

V jedné ulici nevidíš nic jiného než desky (prkna), šindele, latě, obruče, kádě, ročky (na vodu nošení), okovy (vědra), škopky, koryta (necky) na praní, rámce do oken, dvěře, zkrátka co v hospodářství potřeba od dřeva, to tam už hotové na prodej vystaveno. Nahoře na voze sedí tatík, dole stojí synové neb sluhové, a když kupec přijde, musí, jestli mu to podat nemohou, na vůz léztí a prohlížet si to a musí se proplítat od vozu k vozu mezi koňmi a voly, kteří mezi nimi stojí. Opodál stojí truhláři, kteří postele, stoly, skříně, stolice, truhly — hnědé, červené, s barevnými květinami — a podobný nábytek vyložený mají. V jiné opět ulici je hrnčířské nádobí vedle vozů vyloženo — těch rozmanitých „hrnčoků“, „rajnic“, misek, žbánek a co všecko gazdina potřebuje; tam se ovšem nejvíce ženy tlačí. V třetí ulici uvidíš dvěma řady čižmáře, kteří své zboží po párku přes bidla převěšené mají; „šustrové“ (rozuměj ševci), kteří šijou panský obuv, mají ho na rohatinách. — Za nimi jsou „kalapošari“ (kloboučníci), kteří svým dílem oko mladíků vábí; v čtvrté opět ulici kotlářové, košiarníci, rešetáři (sítaři), nožíři, kteří kosy, nože, zámky, sekery a podobné hrubě urobené věci mají. — Pak přijdou provazníci a opět v jiné ulici pláteníci Slováci; ti mají boudy u svých vozů a koně při nich, a kteří nemají vozů, ti si položí na dva a dva koly prkno a zboží na ně vyloží.

V hlavní ulici jsou boudy, kde mají střižní zboží, hotové šatstvo čepčiarky, čipkárky (krajkářky); žid má vyložený krámk s falešným zlatem, okolo něhož se mladý lid tlačí, tu opět vlajou s krámkou barevné stuhy (kalouny, pentle), tu má šátky na zemi vyložené, tu opět obdivují krám kočujícího kupce, tu prohlížejí se vyšívané „širice a guby“, tam opět stojí chudina okolo krámu, na němž viděti obnošené šatstvo, vojenské staré uniformy bez prýmů i s prýmy, šaty paninské, fraky a kaputy, zimní,

letní, kalapy mužské i ženské klobouky vybledlých barev a prastarých vzorů, historii mód půl století mohl by číst s té rohatiny. Tu sedí zahradnice s čerstvými květinami v okruhlíkách, tu řadem krámy medovníkářů (perníkářů), tu se smaženými rybičkami, pogáčkami (placičkami ze sádla a mouky) a rohlíky; tu plechár, tu cínar a bůhví čeho ještě všeho tam je. A mezi tím je lidstva jako vln, selští, panští, cikáni, spřežení koňů, volů a oslů, všechno to plyne pospolu jednou řekou. Jakých to rozmanitých krojů! — Tu dáma ve francouzském kroji, šat jen šustí, péro vlaje na klobouku; za ní polonahá cikánka, dítě nese na zádech jako kotě a na kostrbaté hlavě má také klobouk s kytkou, ale nikdo by nedovedl říci, jaký to byl kdy vzor, jaké barvy; vedle ní běží chlapec, který nemá na těle nic jiného než fráček, skuhravým hlasem prosí o almužnu a děti přizvukují jednotejným kuňkáním. Za nimi žene se široce gazdina v dlouhém šatu, kabátku a v batistovém kulatém čepci, velký šátek přes sebe; vedle ní dívka slušně ustrojená, s učesanými vlasy, bez klobouku, tu „seliačka“ v šátku neb čepci, jak jsem je už byla popsala, a „seliak“ v kožuchu. Tu se žene několik městských řemeslníků sprostších v přilehajících gatěch, v kamizolkách, všechno samá šňůra, v malém kulatém klobouku s perem, tu zase jiní v kaputech; tu obklopili mladí pánové polo ve francouzském, polo v maďarském kroji ustrojení několik slečinek a nedaleko kupují „parobci“ svým frajerkám (milenkám) medovníky, prsténky, stuhy a ručníky (šátky) a ony jim navzájem péra a kytky za kalapy. Velmi pěkně vyhlíží mladý takový šuhaj, když má volně přes ramena přehozenou širicu a od klobouku mu vlájou péra. — Širica je z bílého flanelu, na způsob burnusu, má široké rukávy, které se ale jen v zimě potřebují, v letě jsou obyčejně při konci sešité a slouží co kapsy, límec je čtverhranný a jde dopolo zad, délka

její je po kolena. Zpředu a po celém límci je hedbávím pěkně vyšita. Lemována je všude červeně. Jsou k tomu zvláštní krejčíři, kterým říkají „širičari“. I zemani nosili při posledním sněmu takové širice přes sebe; někteří páni mají je z šedého flanelu zeleně vyšité aneb hnědé modře a tak dle chuti, ale bílé jsou pěkné. — Mezi tím pletou se hajduci v modré své uniformě buď s bílým, buď žlutým šněrováním, vojáci břinkají ostruhama, po cestě leží cikánata, slepci zpívají a zmrzačelých, bledých bývalých honvédů stojí tam řada u domů a zkroušeně prosí o almužnu.

Než přešel trh, uslyšel člověk hovor latinský, slovenský, srbský, francouzský, německý, maďarský, židovštinu a cikánskou hantýrku. Po hostincích a karčmách hraje hudba a v posledních tancujou mladí lidé oblíbený čárdáš a tatíkové pijou do pozdního večera, pak se rozjedou pořádní domů, nepořádní pijou, dokud kapsa stačí, a třeba i více; dokud má sedlák kousek pole a kde být, postará se žid o zaplacení.

Byl příjemný den, když jsme vyjeli do Jagru; až do Kövesdu cesta známá, tamodtud dobrá silnice, výhlídka na Matry, tu a tam dvorec, v půl cestě nejspolečnější vesnice, kterou jsem byla posud viděla, při ní pěkný zámek, vpravo Verpelét, kde se velmi dobrý dohán rodí, to bych mohla jedině připomenouti.

Okolo Jagru je mnoho vinic a bedlivě hleděných; půda je velmi bílá a v takové se vždy rodí lepší, ohnivější víno; je také mnohem více vinic než u Miškovce, kde si více polí hledí a vinice skoro příliš zanedbávají, pouze proto, že poslední čas trochu více škody utrpěli neúrodou. Víno dá mnoho práce, než se připraví do sudu, a když není úroda, mají lidé ovšem škodu, poněvadž dělníci zde mnoho stojí, na penězích i stravě, a tu tedy hospodáři raději nechávají nejpěknější vinice pusté a větší péči na

pole obracují, což se jim nemůže mít za dobré. — Miškovské víno je dobré, a z některých vinic zvláště, že se vyrovná i jagerskému; ale vcelku je lehčí, nemá ten oheň a je veskrz jen žluté. Dokud byly v Polsku lepší časy, vyvážela se největší část vína z těch krajin tam, poslední doby ale málo se ho tam spotřebuje a vinaři mají velmi patrnou škodu, mnohý má kolik set věder ležet a nikdy po něm poptávky. Když se víno urodí, bývá ho zase tolik, že nestačí majetníkům mnohdy nádobí, že si vypůjčujou, a za to, co obnáší, dávají vína, za prázdný okov (vědro) vrátí plný vína.

Jagerské městské sklepy jsou v skále vytesány a jeden nedaleko druhého, stromovím neb křovím zarostlé, vyhlížejí jako nějaké jeskyně; je jich tam víc než v Miškovci, ale jsou na více místech; nad nimi jsou po vrchách všude vinice. Tam je též nejoblíbenější procházka měšťanů; pozve si někoho, vezme s sebou něco k snědku a buď už koňmo, nebo vozmo, a je-li tuze blízko, pěšky zajdou do sklepa. V letě je tam milý chládek a hluboko v sklepě jako v lednici. Tam chodí hospodář od okovu k okovu, až toho, které nejlepší obliby došlo, se natočí do žbánu; nahoře se pak pije a jí a v chládku hová. Velmi lahodné, zvláště v letě, je tak zvaný irmeš (pelynek), který mají v láhvích a nejvíc přes leto pijou; ty nejlepší zralé, zcela čisté červené hrozny seberou se, zrna oberou, a na ty se naleje dobré, staré červené víno, nechá se stéci, ještě jednou naleje a dvakrát tak přetáhnuté dá se do láhve, do níž se dá něco málo peluňky a skořice. Dobře zadělané nechají se v sklepích a v letě je to velmi příjemný nápoj; kde nemají dobrých sklepů, tam ho pijou dříve, sice by nevydržel. — Když uctil nás jeden pán spravedlivým tokajským a starým jagerským, teprv poznali jsme rozdíl mezi oním a tím, co za takové se draze prodává. Někdy jsou sousední vinice a rodí velmi rozdílná vína.

U Jagru je vidět také mnohem více zahrad a zelenina se odtud do okolí roznáší. Předměstí je sice málo lepší než kde jinde, ale město je čisté, pěkné domy z kamene a cihel stavené, dlážděné, zkrátka je pěkné. Je tam as deset kostelů, pět je klášterů, arcibiskupský palác, lyceum, na němž je hvězdárna, pěkný komitátní dům a více pěkných privátních budov. Hlavní chrám je staven ve vlaském slohu a činil by svou stavbou větší snad dojem, kdyby na jiném místě stál; vnitřek je pěkný, jednoduchý. V popředí je terasa porostlá travou a tam, ač právě neděle byla a lid do chrámu chodil, pásli slouha voly a praskal bičem, až se to daleko rozléhalo; ale co je komu do toho, když to byly panské voly! — Pod terasou jsou sklepy arcibiskupské. — Pěkná jedna památka je tam ještě z panování tureckého, a sice štíhlá věž, která stojí o samotě, na place před klášterem milosrdných bratří. Mešitu rozbourali, vlastně přestavěli z ní klášter milosrdných, a věž nechali pro památku. Je to stavba vkusná a liší se ode všech jiných, jak by ji vysoustroval; nahoře je půlměsíc a nad ním ční vítězný kříž. V městě je arcibiskupský park, botanická zahrada, promenáda pěkná, teplé lázně a procházka na kalvarii, která je hned před branou k miškovecké straně, kde stávala kdys citadela, jejíž pozůstatky dosti zachovány jsou. Život v městě je tichý, není po ulicích takového hřmotu jako jinde.

Kroj vesnického lidu, který jsem tam viděla, nelišil se od ostatního, vyjmouc snad vybranější látky a že mladí mužští u konců černých šálů na krku zlaté třepení přišité měli. Večer byli jsme v hostinci; u všech stolů seděli hosté s kloboukem na hlavě, hulákali a třískali do stolů, jako by o bůhvíco vyjednávali, a nebylo to nic, jen tak zvyk. — U otevřených oken hrála společnost cikána Bunka, která po celé tamější krajině za nejlepší vyhlášená je, a nejen tam, i ve Vídni, kde v divadle slyšeti se

dala. — Nejlepší houslista ze společnosti stoupne vždy kepředu a udává thema, dle něhož se ostatní řídí, aneb sám originální svoje fantasie přednáší; partesu nikdy nemá, málokterý snad zná noty. — Je to divná hudba, a ucho navyklé na hudbu dle jistých pravidel se řídící nemůže se hned vpraviti do té divé směsice tónů. Hravá veselost mění se náhle v divou rozpustilost a postupuje až k nejděivější náruživosti; milostné hlasy lásky proměňují se v smutné lkání, v zoufalý pláč a nářek, tak se střídají myšlénky té hry, a někdy ukončí herec jediným pronikavým, zoufalým výkřikem, jako by jím všecku svoji bolest i s duší vydechnout chtěl. Avšak za ty svoje kouzelné fantasie si Bunkó nedobyl tolik pochvaly, jako když spustil nějakou oblíbenou národní; tu bylo potlesku a výkřiků, jako by šlo o vítězství. — Když jsme vyšli z hospody, bylo půl noci, náměstí bylo prázdné, měsíc jasně svítil a z blízkých zahrad ozývaly se sladké hlasy slavičí a mísily se s melancholickými zvuky cikánových houslí, jež tichou nocí daleko zaznívaly jako žaloba opuštěného srdce.

Ráno když jsme odjížděli, bylo po ulicích živo; byl trh a druhý den začal „jarmok“; také jsme celou cestu potkávali vůz za vozem, ten se čtyrmi, ten s osmi koňmi na každém bylo buď plno náradí, buď pytlů s obilím, a nichž seděli a leželi namaštění sedláci z celého okolí, a od Debrecína, neboť v Jagru jsou velké trhy. Hříbat a ps hnalo se vždy několik okolo vozů, a u slovenského povoz mimo hříběte a psa byl chlapec alespoň jeden a takov desíti- dvanáctiletý klučina s takovou jistotou sedí na předním koni, tak znaleckým okem poohlíží se po kolech, vozu a postraňcích a takovým mužným hlasem zaporoučeti a bičem točiti a praskati, že koně myslí, kdo jakého to chlapíka se musí bát, a na jeho komando poslouchají výborně. Táta spí na voze v plné důvěře ve st

tečnost svého syna. — Mezi těmi pletly se kolešy rohožkou kryté, dvoukolové karice, aneb se bylo co vyhýbati šestispřežnímu kočáru, v němž si hověla nějaká Milost, s hajdukem na kozlíku a kočíšem na předním koni; také ne jeden velmožný pán koňmo kolem nás přelítl a za ním chrt a za chrtem cválal opodál hajduk v bílých gatěch, červené vestě a modré kamizole s bílými šňůrami, péro za klobúkem; dobře že bylo dost místa k vyhýbání, sice nevím, kde bychom se byli chvílemi směstnali.

Odpoledne přijeli jsme do Harsánye, kde jsme v hostinci trochu zastavili; v jízbě pro pány to ještě tak tak vyhlíželo, ale v protější jízbě pro sedláky žádná podlaha, dva dlouhé stoly a lavice kolem zdi, ale jen zhruba urobené, skoro neohoblované, lavice alespoň byly jen otesané dřevce. Pítí stálo ve žbáncích. Ptala jsem se sklepníka, proč to nemají přece trochu lépe zřízeno, a on mi řekl: proto, že by lepší náradí hosté roztloukli; když se opíjous, hádá se to, až konečně rvačka se strhne, a pak popadnou kde co, kdyby tu stály pořádné sesle, otřískali by si je o hlavy, ale takovou ukovanou lavicí nemůže vládnout a nohu z ní tak snadno nevytrhne. Ostatně nemají doma lepšího nábytku. Takovým výstupům musí tu člověk přivyknout. Huř bylo s panstvem, ti když přišli, muselo se uvařit, co nejlepší k dostání bylo, a když se najedli a na mol zpili, začali tlouci talíře, křičet, vymýšlet si všelikých hraček, jako třebaš tu střílet v jízbě do oken nebo do dveří, a podobných husarských nápadů měli. Dokud nepřišel hostinský pro plat, bylo dobře a přátelsky s ním i do hovoru se pustili, jak ale při odchodu se hlásil o plat, byl v nebezpečí dostat výprask a být vyhozen z vlastního domu. Někdy přišel k penězům, někdy také ne! — Co se posledního poznamenání dotýče, myslím, že žádný hostinský nepřišel k zkrácení; jestli mu zůstal jeden dlužen, připsal více jinému; je to vůbec

známá věc, že jsou uherští hostinští přenáramní dřiči a že v Praze neb ve Vídni v nejlepší hostinci o třetinu méně by host platil za pořádně přistrojený oběd než zde za všelijakou někdy hatlaninu, k níž potřeby ho velmi málo stojí, poněvadž mají skoro každý své hospodářství, domáci lacině nachovanou drůbež, a co od ostatního masa se potřebuje, též v domácnosti se poráží. Obyčejně jsou to Němci, Čechové nebo Moravané, kteří nachovavše si ve větších místech co sklepníci neb podomci několik set, hospody od pánů si najmou lacině a s trochu podnikavostí a přičinlivostí záhy zbohatnou.

Krčmáři jsou skoro veskrz židé, a jakých chytrostí sprostý lid k sobě lákat ti užívají, to je známo; dokud má sedlák trochu obilí, slouží mu žid raději než panu grófu, však i toho má v kapse. Dokud má sedlák dobrou gubu na ramenou, dá mu na dluh, a když je ten zpozdilec holý žebrák, vysměje se mu. Což je platné kázání proti pití pálenky, co spolky strídmosti, když není škol, aby mládež hned od útlého mládí rozumně vedena byla!

Když jsme jeli domů, seznámila jsem se mezi společností s jistou vdovou po důstojníkoví, kterážto mě velmi zajímala a mnoho ze svého života mi vypravovala, když jsme se někdy sešly. Tu mi také ukazovala maďarský stonárodní kroj, v který se poslední čas paní při každé slavnosti oblačely a jej zavést chtěly v obyčej. Sukně s malým šlepem, k tomu kabátek, zlatý čepec s špicí napřed a závoj a úzkou zástěrku k tomu; rukávy u kabátku úzké, u ruky dole přešité vzhůru. Všecko to ale z látek těžkých hedbávných, zlatem vyšíváných, a všecko ostatní zlatem a stříbrem bohatě ozdobené, hlavně čepec. Děvčata vlasy učesané a sítě zlaté přes ně.

Maďarčky milují velmi šperk a nápadný šat, a kdyby i ostatní šat nebyl zcela v pořádku, náramek a mandelprstenů musí být. Také v domácnosti vede se všecko

hlučně a bohatě; jen trochu možná paní musí mít „kuchařku“ (což je skoro vždy Slovačka), „slůžku“ (posluhovačku) a „fracimorku“ (panskou); jsou-li děti, je třeba o několik víc; k tomu jsou ještě „kočiš“, „bíreš“ (u volů), ženy jejich a ještě někdo, a tak je plný dům lidu, kteří překážejí jeden druhému a žádný vlastně nic nedělá.

U panstva musí být několik lokajů, kočišů, kuchař, zahradník a bůhví kdo ještě; nyní ovšem je nářku, že jsou zlé časy, že nemohou držet pořádný dům, polovic těch lidí se pustí ze služby, ale ještě ta polovice je zbytečná, která jen zahálí, neboť se domácí lid jen k domácí práci upotřebuje, na ostatní se zjedná. — Co jen trochu možný dům je, tam se nestará paní o hospodářství, nemá-li klíčnici, vydá kuchařce, co třeba, poručí, co se bude vařit, ale do kuchyně nejde se podívat, to by věru hanba bylo. Velice se tomu divily, že u nás i vznešené paní se nestydí v čas potřeby jít do kuchyně vařit a že umí vařit. Paní sedí v svém pokoji, baví se buď ženskými pracemi, buď, je-li velmožná, nějakými titěrkami, neboť čtení a duševní takové zábavy jen některá miluje, podívá se po zahradě, poklepá si v parádním pokoji, když přijdou návštěvy, strojí se k polednímu, po obědě pospí, a tak ujde příjemně čas. Nad zahradou má obyčejně paní dohled, neb, jsou-li, dcery, ale to se týká více květin a pořádání, ukládání semen a těch maličkostí, práci musí jiný zastat; obyčejně bývá zahradník jen v trochu větším domě, aneb má kolik dohromady jednoho. — Jisté však časy jsou, kde je paní vidět v kuchyni, ale to nesmí tam cizí noha vkročit; bývá to v čas trhání ovoce, když se vaří ty všeliké zavařeniny, lekváry (povidla), když se suší a nakládá; to dělá paní a to její chloubá, na to sbírá recepty v celé krajině a nešetří peněz; takových láhví a sklenic musí být celé barikády v špižírně, má-li se říci: „To je gazdina, ta umí gazdovat.“ — Pak se rády plitkají

s dortíčky a podobným pečivem. Když takovýto úmysl služby pozorují, říkává kuchařka: „Ja jaj, kýho zránika (čerta) si tá naša pani vyhútala (vymyslila), pre pár pogáčkov misíme behať a slúžiť všetky, prídě i bíreš miesiť (míchat) těsto, krik budě a robota, a nakoniec budě z teho ništ.“ — Takových dobrých chutných pečiv, co české hospodyně robí, koláče, bábovky, pletence a jiné, to zde není, někdy se nechá člověk jmenem zmást, myslí, že to bude koláč, a ono je to „ništ“ — placka. — Nejvíce se ale bere pečivo u cukráře, který i v každém menším městě bývá, poněvadž se zde mnoho takových sladkých věcí sní a v létě mraženého mnoho. Při tabuli přijde člověk někdy do nesnázi, když má jíst, nač zvyklý není, jako syrovou cibuli k masu přikusovat. Je tu takých divných příkrmů a omáček, že by si je jinde ani vymyslet nedovedli, na které ale škoda příprav, ku příkladu sušená tykvice zadělaná, nezralé angrešty sušené na omáčku atd. Jinak, ačkoliv všecko na sádle pečené i smažené a sádlem maštěné je a při všem, mimo moučná jídla, mnoho papriky se užívá, jsou jídla dost dobrá. U nás když je host, hledí se vždy na jakost jídel, zde na mnohost, a vybranější i nejvšednější jídla přijdou na stůl, mohl by si každý z té směsice něčeho dle chuti vybrat, kdyby to slušnost dovolovala. Maďarka pobízí „tessék“ (nech se líbí), Slovačka „nak sa páči“ — a nechtě ji urazit, musíš jíst, třebaš nechutnalo. — Obyčejně se dá na stůl nejen dvojí trojí víno, ale vždy i minerální voda parádská (nepříjemná, zapáchá jako staré vejce), sulnická kyselka aneb některá jiná kyselá, které se míchané s vínem rády pijou. Maďar rád jí v společnosti, kde je hlučno, rád uctí a dá se vidět, když si hosta zamiluje.

Netroufám si úplný úsudek o národu pronést, neboť jsem málo mezi nimi žila, ale pokud jsem je poznala, jsou dobří lidé, úslužní i srdeční, když jen člověk k nim

je vlídný a s nimi srozumět se může! — Aby se ale hned domluvil a vlídnou tváří přišel vstříc, jako Slovan, to u něho není. — V řeči je velice zdvořilý a titulů „tekin-tetes úr“, „ténsúr“, „ténsasszony“, „nagyténsasszony“ atd. se zhusta užívá; nikdo ale snad na světě nezná více hřešit, proklínat, než Maďar, pro to má tolik původních hrozných slov, že se mu z úst řinou jako rachot hromu. Jistý maďaron řekl, že už proto více se mu líbí maďarská řeč než která jiná, že má tak vydatná slova pro klení. — Maďar je hrubých mravů, prchlý, a kdo ho rozhněvá, běda mu, odpustit nezná tak brzy; v řeči, v chůzi, v celém svém pohybu je vážný, k práci ale lenivý a s výmysly prospěšnými, důvtipnými hlavu si pranic netrápí, ačkoliv by někdo myslel, vida ho ležet na divanu, zápraží aneb kdekolvěk venku, třebas kolik hodin, a dohán kouřit, že reformy celých říší vymyslel. A nač mu to! Rychlého koně, jeden šat, dohán, víno, bílý chléb s čerstvou slaninou a štíhlé děvče, toho se mu posud dostává a více si neřádá! Mluvný, zpěvný a věčně tancechtivý, jako Slovan, není Maďar, když se ale rozohní, pak je divoký, vášnivý; kdo ho zná vyburáčet z jeho pohodlnosti a nadchnout slovem pravým, za tím půjde do pekla a v takovém nadšení se povznese až k hrdinství; pravá povaha jeho ale není hrdinská, ba spíše povolná až k bojácnosti. „Der tapfere Ungar“ je historická fráze jako „der edle Ungar, das edle Magyarenvolk“, kterou přezývá spisovatel po spisovateli, posuzujícíce národ dle bohatých kavalírů, kteří proslavili se ve světě několika geniálními kousky, kteří v cizině bohatstvím plýtvali, obětovností a šlechtností, a o tělo a duši svých poddaných za mák se nestarali. Hrdý je Maďar, ano, náramně hrdý, a *magyar ember* jedině velký, slavný! — Nezná jen svůj — vlastně on nezná jiný národ, a svůj také ne, sice by věděl, že je malý a těch reků že se málo z jeho krve zrodilo, nechlubil by se, od

něho že všecko pochází, on že zem zvelebil, on že je učitelem a pánem ostatních a jeho (ta chudá) řeč že je nejkrásnější! — Krásná je to ctnost — národní pýcha, ale nesmí být nespravedlivá, uznávat musí práva druhého, by se jmenovat mohla ctností! Maďar všecky ostatní národy v jedné říši s ním žijící považoval (navzdor tomu zdánlivému bratrství) za své poddané, ale nejopovrženější mu byl Slovák, ten dobrý, tichý jeho souseď, ponížený sluha, pracovitý dělník, příčinlivý jednatel a zaopatřovatel nejpotřebnějších mu věcí, který mu nejvytrvalejších bojovníků posílal, tomu by chtěl upřít důstojnost člověka. V které to asi lidumilné duši se ta průpovídka zrodila: *Tót nem ember?* — Nejspíš že si ji vymyslel podlý odrodilec; pravý Maďar při vši pánovitosti a neuznalosti byl poctivější nepřítel než ten. Jedenkrátě mluvila jsem v společnosti s Maďarem, kterému mohl člověk pravdu říci; ptám se, proč oni Slovákův nenávidí, jimi opovrhují? „Je to lid také otrocký, podlízavý, opijí se a pak leží jako to dobytče, to je u nich velice k vytýkání.“ — „Liché je to, Maďar je známý co pijan, pije víc a silnějších nápojů než Slovák; jestli víc vydrží, to není zásluha. Jsou-li podlízaví a otročtí, přivedlo je k tomu hrdé, libovolné, panské vladaření nad nimi.“ — „Bez karabáče se ale s tím lidem nic nepořídí.“ — „Tím jste právě moje slovo dotvrdil.“ — „Ale ostatně se jim bezpráví nikdy nestalo, dobře se jim vedlo, peněz máte mezi nimi víc než mezi Maďary, školy měli, zkrátka neměli v ničem nedostatku.“ (!)

Tváře dokazují tu velkou rozdílnost; mezi vyššími stavy viděti mnoho krásných tváří, zvláště mužských, to jsou ale právě slovanského rodu děti, s tím podlouhlým obličejem, krásným okem a jasným čelem. Jak přijedeme mezi pravé Maďary, vidíme jen široké tváře, nízká čela, husté obočí a malé jiskrné oči, postavy ne tuze vy-

soké, ale silné, kostnaté; ženy jsou vysoké, dobře rostlé, ale málo viděti pěkné kulaté formy ženské. Výraz v tvářích mají pochmurný, nevšimavý; jistá Slovačka, která dlouho žila v Debrecíně, s níž jsem se sešla, když domů se vracela, řekla: „Něľúbim ja Maďarov, to ľud divý, něvedomý, a z tvári mu vyzerá ništ.“ — Maďari ale naopak Slovačky milují a povídají si o nich, že jsou čisté, veselé, pěknotvárné, jen to prý není pěkné u nich, že jsou prsnaté a že mají mnoho dětí.

Maďarky nemají mnoho dětí, obyčejně dvě tři, a na těch nevisí s velkou láskou a pečlivostí. Život panuje u selského lidu patriarchální, otec je hlava rodiny a děti, svobodní nesvobodní, žijou u něho a jemu pracujou. Též u vyšší třídy jen mužská hlava platila, dceři ani věno dáno nebylo. Ani u těchto není poměr rodinný tak srdečný a útulný, jak by měl být, a poměr manželů je velmi svobodný; někteří srozuměvše se, žijou každý v jiném poměru, jiní zase se rozejdou jeden vpravo, druhý vlevo, aby se teprv po dlouhém čase anebo nikdy více nesešli, a takováto manželstva byla věcí tak obyčejnou, že nikomu nenapadlo tím se urážet. Vůbec je obcování mužského pohlaví s ženským velmi svobodné a konversace vede se v společnostech někdy tak závadná, že by paní z „auslandu“ neslušností, ne-li hůře, nazvala ten zvyk zakořeněný, jenž nikomu zde nezdá se být hříchem.

Jistý šlechtic povídal nám jednou, že posílával za čas vojny maďarské svým známým děvčata, že se vždy na něho obrátili, když potřebovali markytánku. „Jednou jsem jim poslal naši kuchařku, velmi pěkná Slovačka to byla, statečná, podnes jí lituju; zabila ji kule, když chtěla svému raněnému milému pomoci z bojiště.“

Jednoho dne konečně rozloučila jsem se s přítelem a známými a odjela po vozíku, který odváží cestovatele do Tiszakeszi na parní loď; jel s námi měšťan jeden a šlech-

tic od Košice, který cestoval do Pešti. Na půl cestě už zmizely s očí sem tam roztroušené dvorce a statky a jeli jsme jednotvárnou rovinou až do Tiszakeszi. Vesnice leží u samého břehu Tisy, opodál vtoku Hernádu; stavení jsou čistě drženy, ohrazeno je každé plotem z rákosí a též rákosím kryty jsou střechy, na nichž zdaleka vidět státi čápa, jak se rozhlíží po krajině. I ve vesnici sem tam ho potkáš a docela flegmaticky okolo tebe jde a pranic si krok nezmejlí, každý se spíš jemu vyhne. — Projde i ves, dvůr, pobaví se se svou nejmilejší, má-li hlad, zamíří do bahen podél břehu, zkrátka žije jako nějaký velký pán. Každý se bojí mu ublížiti a nechá ho dělat, co chce; dokud prý hlídá čáp na střеше, nevznikne oheň, jak se mu ublíží, pomstí se a zapálí sám, to prý se už nejednou stalo.

As po dvou hodinách strhl se křik od břehu: „Lod jede!“ — a děti, které běhaly a hrály si na lodích u břehu, a ženy, co tam praly, umývaly nebo besedovaly, otočily se na tu stranu, a muži nechali pletení sítí, správy na lodkách a prámech a zastali na místě, kde loď přiráží. Z vesnice přinášely gazdiny kurence, vejce, máslo, ryby a j. jestli by na lodi potřeba bylo koupit. Rozrážeje mocným prsoma líné vlny Tisy, že se vysoko vzdmou a v tisících perlích po bocích dolů padají, pluje „Neptun“ okolo nás, pak couvne, otočí se bokem, lodníci hodí kotev na břeh, rybáři upevní mostek a už se hrne lid z lodi a na loď. Kupuje se, nakládá, pořádá, ale všecko v rychlosti. Než minulo půl hodiny, už jsme zase plouli dále. Ohlídl jsem se po společnosti na palubě a hned seznámila s veselou hovornou Vídeňankou, která byla vdaná za „hofrichtra“, jak zde jmenujou panského správce. Je to muž je Čech, z Prahy, a má velmi známé jméno; ona ale hrála na velkou Maďarku, ačkoliv neuměla dobit maďarsky a každou chvíli němčinou vypomahati si musela.

sela. Mimo ni byly tam dvě šlechtičky, několik pánů šlech- i nešlechticů a pan generál baron Haynau s po- bočníkem. Na třetí třídě byli židé a chudý lid.

Zanedlouho sešla se společnost do velké kajuty k obě- du. Zde jsou dvě velké kajuty, jedna menší pro paní, druhá prostranná pro muže, kdež se i jí. Zvláštní komůrky pro jednoho neb dva jsou nahoře, a to je první třída; může si tam také jíst každý sám pro sebe. Měli jsme k obědu nejvíc ryby z Tisy, velmi dobré chuti; odpo- ledne jsme šli všickni zase na palubu, nebo v těch dolej- ších kajutách bylo tuze dušno. Pan generál procházel se po palubě a jeho vysoká postava čněla mimo našeho ka- pitána nade všecky a známé dlouhé kníry vlály mu okolo lící. Mužné pravidelné rysy, vysoké čelo a oko jeho ostře se každému dívalo do tváře.

Večer, když jsme v paninské kajutě rozestlávaly si pol- štáře, tázala jsem se Vídeňanky: „Ale jestlipak také umíte jezdit na koni a kouřit cigára jako statečná Maďarka?“ — „Mám svých pár koní a přála bych vám vidět jezdit s nimi, to je radost! Na koni ale nemohu jezdit, jsem tuze tělnatá; cigára však kouřím ráda, když jsou dobré.“ V tom pozůstávalo také celé vlastenectví veselé Víde- ňanky.

Pomalů všechno utichlo a jen šplichot vln odrážel se o kulatá okénka, a konečně i ten slyšet nebylo, zůstalať loď nakrátko stát. Bylo ke třetí hodině, když jsem se pro- budila; Neptun plynul už zase, v kajutě bylo náramné horko a na poduškách vyšívaných paní baronky prochá- zelo se několik kousavých zvířátek. Ticho jsem vstala a vyšla na palubu; kapitán seděl nahoře u kompasu, dva lodníci seděli v čele lodi a hovořili spolu horvátsky, ostatně nebylo nikoho vidět ani slyšet. Na nejzadnějším obzoru nepřehledné roviny vycházely červánky; co jsem na loď sedla, jeli jsme vždy rovinou, nepřehlednými dalekými

pustinami, kterými se Tisa vine tak zdlouhavě a takovými zatačkami, jako by se jí ani nechtělo dojít cíle. Tři čtyři míle od sebe roztroušeny jsou vesnice a pustý, nedaleko od břehu, ostatně nevidíš nic než v bažinách háje bílých vrb, vysoké rákosí a holé prostory, na nichž se prohánějí sem tam stáda divokých koňů, bílých volů a mladých býčků; někdy zdálí vidíš něco letět, rychle, rychle letět, jak by vodní vlaštovka to byla, už je blíže, a tu rozeznáš koníka a na něm člověka se širokostřechým kloboukem a v povětří vlajícím kožichem. Je to pasák koňů, divoký syn pustý. Zastaví se, podívá se, a už zase zatočí koněm, kožich nad ním zavlaje jako křídla a zmizí ti ve chvíli s očí. Už vstalo slunce hor, už bylo celou velkou ohnivou kouli vidět na obzoru, když teprv na lodi stávalo se živěji.

Pomalou byla paluba plná a veselá moje sousedka navrhla, abychom na palubě snídaly a potom si zakouřily, že je to na vodě zdravé; s prvním jsem byla srozuměná, ale tu druhou rozkoš nechtěla jsem s ní sdílet. Dobře jsme se vespolek bavili, jen můj předešlý spolucestovní sám a sám dole seděl, a když jsem ho nahoru pobízela, řekl, že nemůže svoji trudnost přemoci, a také nešel. V poledne přijeli jsme do Szolnoku a tam se společně rozdělila, jedni zůstali, jiní sedli na železnici, mezi posledními byla jsem i já i Vídeňanka, která jela navštívit rodiče. Szolnok je město, jako každé jiné v Uhersku z bláta stavené; tam to ale jinak být nemůže, kde ne dříví ani kamene. Položení města je velmi nezdravé pro blízké bažiny, a ustavičně panuje tam zimnice.

Železnice od Szolnoku k Pešti táhne se samou rovinnou až k Pešti; první štace od Szolnoku je Abony a vpravo dolů táhnou se kečkemétské pustý, druhá štace je Cegléd a mezi nimi leží Világos. V Ceglédu přinesli plný „košiar“ hroznů, ještě dost šťávnatých, na prodej, ale jeden hroz

za třicet krejcarů stříbra. Večer přijeli jsme do Pešti a ráno jeli k Vídni; tam jsem se rozloučila s přívětivou paní S—ovou a musela jsem jí slíbit, že ji navštívím, jestli na druhý rok opět v tu krajinu se podívám. Bylo ujednáno, že dále ještě se podívám, ale čekal mne list, jehož obsah mne donutil rychle do Prahy se navrátit.